

Makalenin Geliş Tarihi: 19.04.2020
Kabul Tarihi: 21.05.2020
Makalenin Türü: Araştırma-İnceleme

**DARBE GİRİŞİMLERİ ESNASINDA LİDER TUTUMLARININ BASINA
YANSIMASINA BİR ÖRNEK: AKİS'E GÖRE 22 ŞUBAT 1962-21 MAYIS 1963
HAREKÂTLARI VE BAŞBAKAN İSMET İNÖNÜ**

**AN EXAMPLE OF REFLECTION TO THE PRESS OF LEADER ATTITUDES
DURING COUP ATTEMPT: 22 FEBRUARY 1962 - 21 MAY 1963
OPERATIONS AND PRIME MINISTER İSMET İNÖNÜ BY AKİS**

Ayşe ERYAMAN*

ÖZ

Toplumsal değişimin önemli unsurlarından biri olan basının üstlendiği işlevlerden biri de kitlelerin iknasının sağlanarak siyasi iktidarı kabul ettirme ve iktidarın varlığını sürdürmesini sağlamak olmuştur. Bu çalışmada 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 Harekâtlarındaki Başbakan İsmet İnönü'nün tutumunun *Akis* dergisinde ele alınış biçimi üzerinden kitlelerin İsmet İnönü ve demokratik nizamın devamlılığı etrafında nasıl birleştirilmeye çalışıldığının gösterilmesi amaçlanmıştır. Analiz sonucunda *Akis* dergisinde, dönemin Başbakanı İsmet İnönü'nün olaylar esnasında sergilediği tutumla memleketi bir kez daha kurtardığının vurgulandığı görülmüş ve tek kurtuluş çaresinin onun şahsına ve demokratik nizama bağlılık olduğu konusunda halkın ikna edilmeye çalışıldığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Akis* Dergisi, Basın, 22 Şubat 1962 Harekâtı ve 21 Mayıs 1963 Harekâtı, Darbe.

*Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü Öğretim Görevlisi: erylamanayse@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-5571-7776: **Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:** Ayşe Eryaman, “*Darbe Girişimleri Esnasında Lider Tutumlarının Basına Yansımalarına Bir Örnek: Akis’e Göre 22 Şubat 1962-21 Mayıs 1963 Harekâtları ve Başbakan İsmet İnönü*”, Atatürk Üniversitesi, **Atatürk Dergisi**, IX, S.1, (Temmuz-2020), s.49-72. (<https://dergipark.org.tr/pub/atauniad>)

ABSTRACT

One of the functions undertaken by the press, which is one of the important elements of social change, was to ensure the persuasion of the political power by ensuring the persuasion of the masses and to maintain its existence. In this study, it is aimed to show how the masses are tried to be united around İsmet İnönü and the continuity of democratic order through the way the attitude of İsmet İnönü in the operations of 22 February 1962 and 21 May 1963 was handled in *Akis* magazine. As a result of the analysis, it was seen in *Akis* magazine that it was emphasized that İsmet İnönü, the prime minister of the time, once again saved the country with the attitude displayed during the events and it was determined that the people tried to be convinced that the only solution of salvation was adherence to his person and democratic order.

Keywords: *Akis* Magazine, Press, 22 February 1962 Operation, 21 May 1963 Operation, Coup.

GİRİŞ

Yaşanan gelişmelerle birlikte demokratik sistemin vazgeçilmez bir unsuru haline gelen basın, iktidar olmak, iktidarda bulunanları yıpratmak, seçimleri manipüle etmek, bir ideolojiyi yaymak ya da demokrasiyi kesintiye uğratmak için kullanılabilen unsurlar arasında yer almaya başlamıştır.¹ Bu gelişmeler ışığında Türkiye’de de 1950 yılında tek parti yönetiminin sona ermesinden sonra ağırlıklı olarak iç siyasal gelişmelere yer veren, bunların yanında geçmiş bir haftanın politik, ekonomik, sanatsal, kültürel gibi alanlarda önemli haberlerini günlük gazetelerden farklı bir üslupla okuyuculara sunacak haftalık siyasi haber dergilerine duyulan ihtiyaç sonucu *Akis* dergisi Metin Toker tarafından 15 Mayıs 1954’te yayımlanmaya başlamıştır. *Akis*, ilk sayısından itibaren tarafsız olduğunu ve sütunlarında her görüşe yer vererek “çok taraflı” bir dergi olacağını açıklamış ve bu doğrultuda yayınlar yapmaya başlamıştır. Ancak yayın hayatına başladıktan kısa bir süre sonra *Akis*’te DP iktidarının bazı “yanlış” uygulamalarıyla, *Akis*’in “etraf” diye adlandırdığı Adnan Menderes’in çevresindeki bazı politikacıların Menderes’i yanlış yönlere ittiği yönündeki haberler yer almaya başlamıştır. Bu gibi gelişmelerin yanı sıra 1955 yılı başlarında yaşanan iki olay *Akis*’in siyasal bir mücadele içine girmesine neden olmuştur. Bunlardan biri Metin Toker’in İsmet İnönü’nün kızıyla evlenmesi, diğeri

¹Bengül Güngörmez, “Kitle İletişim Araçları, Siyaset ve Propaganda”, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.5, (2002), s.2.

Mükerrem Sarol ile ilgili kampanyasıdır. Bu iki olaydan sonra *Akis* muhalefetin sesini daha çok duyurmak, DP iktidarı ise muhalif yayınları susturmak yoluna girmiştir. DP baskıyı arttırdıkça *Akis*'in muhalefeti siyasal bir mücadeleye dönüşmüş ve 27 Mayıs 1960'a gelinmiştir. 27 Mayıs 1960 sonrasında *Akis*, 27 Mayıs'ın en coşkun savunucuları arasında yer almış, bir an önce “*normal demokratik düzene*” geçilmesi yönünde ve CHP yanlısı çizgisini sürdürmüştür.²

Türkiye’de 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinden sonra yönetimi devralan MBK bir an önce demokratik bir anayasa yapıp seçimlere gitmek istiyordu. Bu çerçevede yeni anayasanın hazırlanarak seçimlere gidilmesi için alınan Kurucu Meclis oluşturma kararı hayata geçirilmiş ve 6 Ocak 1961’de Kurucu Meclis çalışmalarına başlamıştır.³

Yeni anayasayı hazırlamakla görevlendirilen Kurucu Meclis, 6 Ocak 1961’de çalışmaya başladıktan yaklaşık bir ay sonra siyasi parti faaliyetlerine izin vermiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Cumhuriyet Köylü Millet Partisi (CKMP)’nin yanında çok sayıda yeni parti kurulmuştur. Bu partiler içerisinde en fazla dikkate değer olanı, Demokrat Parti’nin devamı olarak görülen Adalet Partisi (AP), Yeni Türkiye Partisi (YTP) ve Türkiye İşçi Partisi (TİP) olmuştur.⁴ Anayasanın kabulü ardından, Kurucu Meclis tarafından 21 Temmuz 1961’de alınan karar gereğince seçimler 15 Ekim 1961 tarihinde yapılmıştır. 1961’de yapılan genel seçimlerin sonucuna göre, oyların yüzde 62’sini CHP’ye karşı olan ve DP’nin tabanını temsil eden AP ile CKMP ve YTP almışlardır.⁵ CHP, oyların ancak yüzde 36,7’sini alarak 450 sandalyeli Meclis’te 173 sandalye kazanmıştır.⁶ Seçimlerden sonra Cumhurbaşkanı Gürsel tarafından seçim sonuçlarını endişe ile karşılayan ordunun da tesiriyle hükümeti kurma görevi CHP Genel Başkanı İsmet İnönü’ye verilmiştir. Çalışmalar sonucunda CHP-AP ortaklığıyla 20 Kasım 1961’de Türkiye’nin ilk koalisyon hükümeti kurulmuştur.⁷

Her siyasal iktidarın kendini kabul ettirme ve varlığını sürdürme noktasında bir meşruiyet arayışı vardır. Bu meşruiyet arayışı var olan durumu haklılaştırma, statükonun

²Muhsin Özcan, **Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Haftalık Haber Dergiciliğinin Gelişim Evreleri (Akis Dergisi Örneği)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisan Tezi, İstanbul, 1996, s.154-155.

³Sina Akşin, **Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın Tarihi 1789-1980**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2004, s.242; Seçil Karal Akgün, “*Ellinci Yılına Yaklaşırken 27 Mayıs ve Getirdiği Anayasaya Kısa Bir Bakış*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.43, (2009), s.438vd.

⁴Mustafa Erdoğan, **Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset**, Liberte Yayınları, Ankara, 2003, s.107.

⁵Hikmet Özdemir, “*Siyasi Tarih (1960-1980)*”, **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980**, (Yay. Yönetmeni: Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul, 2008, s.242.

⁶Metin Heper, **Türkiye’nin Siyasal Hayatı**, (Çeviren: Kadriye Göksel, Doğan Egmont Yayıncılık), İstanbul, 2011, s.180.

⁷Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s.362.

kabulünü yaygınlaştırma ve kurulu düzeni güvence altına alma arayışıdır. Meşruiyeti toplumsal rızayla sağlamak, kabul ettirmek ve benimsetmek için ideolojik aygıtlar içinde yer alan kitle iletişim araçlarını kontrol etmek, bu araçlar üzerinden mesajları kitlelere iletmek, araçlar aracılığıyla kitlelerin iknası önemli hale gelmektedir. Bu açıdan medyanın konuları seçme, ilgili alanlarını belirleme, meselelere belirli bir çerçeve kazandırma, bilgileri süzme, analizleri belirli alanlara odaklama, vurgulama ve tonlama biçimiyle ve buna benzer birçok teknik kullanarak ayrıcalıklı grupların toplumsal amaçlarına hizmet etmesi önemlidir.⁸

Çalışma 27 Mayıs Darbesi'nden sonra kurulan koalisyon hükümetlerine karşı düzenlenen 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 Harekâtları örnekleri üzerinden hükümetlere karşı girişilen darbe teşebbüslerinde lider tutumlarının basına yansımaları bağlamında ele alınarak, darbe girişimleri ve siyasi olaylar içinde lider tutumlarının iktidar basın ilişkisi bağlamında nasıl sunulabileceğinin ortaya konması hedeflenmiştir.

A- AKİS'E GÖRE 22 ŞUBAT 1962 HAREKÂTI VE BAŞBAKAN İSMET İNÖNÜ

1- Harekâta Götüren Olaylar ve Başbakan İsmet İnönü

22 Şubat 1962 Harekâtı'nın lideri Talat Aydemir, 27 Mayıs 1960'da MBK adını alan ihtilâlcı organizasyonunun 1956'daki ilk dört kurucusundan biridir. 27 Mayıs Darbesi sırasında Kore'de bulunan ve darbe başarıya ulaştıktan sonra Türkiye'ye dönen Aydemir, komiteci arkadaşları tarafından Harp Okulu Komutanlığına getirilmiştir.⁹

27 Mayıs'tan sonra MBK Başkanı Gürsel ve general arkadaşlarının, Alparslan Türkeş'in de içinde yer aldığı 14 radikalî uzaklaştırması, ordunun orta ve alt subayları arasında, bütün muhaliflerin MBK'dan uzaklaştırılacağı endişesini yaratmıştı. Bunlar

⁸Meltem Şahin, "27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nin Meşrulaştırılma Çabası: Akis Dergisi Örneği", *Turkish Studies*, V. 13/10, (Spring-2018), s.644.

⁹Talat Aydemir, 1920 yılında doğmuştur. İlk tahsilini tamamladıktan sonra, liseyi olarak Kuleli Askeri Lisesine yazılmıştır. 1937 yılında Kuleli Askeri Lisesini bitirdikten sonra Ankara'ya gelmiş ve Harp Okuluna girmiştir. Harp Okulunu 1939'da bitirdikten sonra kıta hizmetine gitmiş, daha sonra kurmaylık imtihanını kazanarak Yıldız'da akademi tahsiline başlamıştır. Bu sırada Alparslan Türkeş'le tanışmıştır. Aynı devrede birlikte tahsil ettikleri sırada oluşan dostlukları nedeniyle Talat Aydemir, Alparslan Türkeş'i ikisi beraber Elâzığ'dayken MBK'nın nüvesi olan teşkilâta tavsiye etmiştir. Aydemir, uzun bir süre bu teşkilât içinde çalışmış sonra Kore'ye gitmeye talip olmuştur. Fakat Kore'ye gitmekle 27 Mayıs İhtilâline katılmak ve MBK'ya girmek imkânını kaybetmiştir. Talat Aydemir, Kore'den Türkiye'ye 27 Mayıs İhtilâli başarıya ulaştıktan sonra dönmüştür. Bu sırada, Harp Okulu Komutanı olan Müçteba Özden bir tümen komutanlığı ile başkentten ayrılmıştı. Komiteciler, onun yerine arkadaşları Talat Aydemir'i getirmişlerdir. Aydemir, ilk endişeyi Alparslan Türkeş'in tasfiyesi sırasında duymuştur. Harp Okulunun başına Türkeş tarafından getirilmiş bir Türkeşçi olarak bilindiğinden emeklilik muamelesi düşünülmüş fakat diğer komite üyeleri bunu durdurmuşlardır. Zira Aydemir Türkeş'in olduğu kadar kendilerinin de dostuydu. (Akis, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 400, 26 Şubat 1962, s.7.)

arasında Faruk Güventürk, Talat Aydemir, Dünder Seyhan, Refik Tulga gibi isimler vardı. Bu yaşananlara tepki olarak ordu içindeki radikaller, bir baskı grubu olarak Silahlı Kuvvetler Birliği (SKB) adında bir yapı oluşturmuşlardır. Bundan sonraki süreçte yaşanacak siyasi gelişmeler üzerinde SKB'nın etkisi yoğun bir şekilde hissedilmiştir.¹⁰

15 Ekim seçim sonuçları SKB içindeki radikallerin daha da endişelenmesine neden olmuştu. Bundan dolayı 21 Ekim Protokolü olarak bilinen belgeyi imzalamışlardır. Protokole göre, “*Türk Silahlı Kuvvetleri TBMM toplanmadan evvel duruma müdahale edecek, bütün siyasi partiler faaliyetten men edilecek, seçim neticeleri ve MBK feshedilecek, iktidar milletin hakiki ve ehliyetli mümessillerine teslim edilecek, protokolle alınan kararların uygulanması 25 Ekim 1961’den ileri bir tarihe ertelenmeyecektir.*”¹¹ Buna karşı Cevdet Sunay, 23 Ekim’de dört kuvvet komutanı ve diğer üst düzey komutanları olağanüstü toplantıya çağırılmış, burada 24 Ekim’de parti liderlerini Çankaya Köşkünde ikinci bir gizli toplantıya mecbur eden bir dizi uzlaşma önerisi hazırlanmıştır. Böylece 21 Ekim Protokolü’nün uygulanacağı tehdidi altında İnönü, Gümüşpala ve diğer parti liderleri, İnönü’nün başbakan olması ve Gürsel’in cumhurbaşkanlığının desteklenmesi konusunda anlaşmışlardır.¹²

Yaşanan bu gelişmelerle ilgili olarak *Akis*, 30 Ekim 1961 tarihli nüshasında “*Bir Adamın Kaderi*” başlığıyla yazdığı yazısında, bütün bir seçim kampanyası boyunca İsmet İnönü’nün şahsında, 27 Mayıs’a güven verecek ve normal hayatın yolunu açacak kuvvetli bir iktidara geçilmemesi için ellerinden geleni yapanların, böyle bir iktidarın kurulmamasıyla meydana çıkan durum karşısında aman demokrasiyi kurtarsın diye aynı İsmet İnönü’nün eteğine yapışmış bulduklarını ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye’nin bir dönüm noktasında daha bulunduğunu, Türk demokrasisinin 27 Mayıs’ı doğuran günlerde karşı karşıya olduğu tehlikeden daha vahim, daha elim hastalıkların tehdidi altında olduğunu ifade eden *Akis*, 15 Ekim’in bilinen neticesini ihtiyatsızca hazırlayanların ortada alternatif bırakmadıklarını görünce gözlerini bir defa daha İsmet İnönü’ye çevirdiklerini ifade etmiştir. *Akis*’e göre Türkiye için olmak ya da olmamak meselesi büyük ölçüde İsmet İnönü’nün göstereceği maharete bağlıydı ve böyle güç anlarda bile

¹⁰William Hale, **1789’dan Günümüze Türkiye’de Ordu ve Siyaset**, (Çev.: Ahmet Fethi), Hil Yayınları, İstanbul, 1996, s.126vd; İncelenen zaman dilimi içinde yaşanan siyasi gelişmeler, bu gelişmelerin SKB üzerinde yarattığı tedirginlik, SKB’nın baskıları ve kalkışmaya götüren olaylar için ayrıntılı olarak bkz. Ayşe Eryaman, “*27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi’nden Sonra Sivilleşen Yönetime Darbe Girişimleri: 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 Harekâtları*”, **19. Yüzyıldan Günümüze Türkiye’de İktidara Müdahaleler ve Darbeler Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 21-23 Mart 2018/Yozgat, C.2, (Yay. Haz: Selcan Koçaslan), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2019, s.733-773.

¹¹Emin Aytekin, **İhtilal Çıkmazı**, Dünya Matbaası, İstanbul, 1967, s.187.

¹²W.Hale, **1789’dan Günümüze Türkiye’de Ordu ve Siyaset**, s.132.

bir yandan eteğine yapışanların hâlâ küçük hisler ve basit komplekslerle öte yandan tekerlekler arasına demir sokma âdetlerinden vazgeçemediklerini görmek insanı hayal kırıklığına uğrattı.¹³

Yaşanan bu gelişmelerin ardından cumhurbaşkanı seçilen Gürsel tarafından hükümeti kurma görevi 10 Kasım 1961 tarihinde İsmet İnönü'ye verilmiştir.¹⁴ Çalışmalar sonucunda CHP-AP ortaklığıyla 20 Kasım 1961'de Birinci Koalisyon Hükümeti kurulmuştur. *Akis*'in 20 Kasım 1961 tarihli nüshasında kurulan hükümetle ilgili olarak "Tek Başarı Çaresi" başlığıyla yazdığı yazısında şu değerlendirmelerde bulunduğu görülmüştür: "Kurulan koalisyonun başarı kazanması şarttır. Bu, Türk demokrasisi için de Türkiye için de hayat memet meselesidir. Aksi netice Türk demokrasisinin kâfi sonu olacağı gibi bunun Türkiye'yi nereye götüreceği de meçhuldür. Koalisyonun bir hususiyetini gözden kaçıramayız. Koalisyonlar birbirlerine yakın, hiç olmazsa kanlı bıçaklı olmayan taraflarca kurulurken, bizimki tam aksi iki kuvvetin yan yana gelmesinden teşekkül etmiştir. Bugün de yarın da öbür gün de CHP'nin ve AP'nin memleketin siyaset hayatında iki kutbu teşkil edeceği bir gerçektir. Ama eğer kutuplar istikbale ait hesaplarla, birbirlerini bugünden, bu koalisyonun içinde zedelemeye, karşılıklı oyunlar oynamaya kalkıştırlarsa evvelâ kendi başlarını yerler".¹⁵

Hükümet kurulduktan sonra önünde çözmesi gereken birçok sorun vardı. Mali meselelerin yanı sıra AP içinde özellikle Yassıada mahkûmlarının affı konusunda ısrarlı birçok eski Demokrat Parti taraftarı vardı. Aralık 1961'de AP ve YTP bir af kanunu

¹³*Akis* aynı yazısında İnönü ile ilgili olarak ayrıca şu ifadelerle de yer vermiştir: "Atatürk'ün ölümü, İkinci Dünya Harbi, demokrasiye geçiş, Bayar-Menderes ikilisinin karşısına dikiliş, seçimle biten askeri idare... Bunlar, sadece yakın tarihte her biri İsmet İnönü'nün sırtıyla atlatılan dönüm noktalarıdır. Bir sırtın, bunca yükü çekebilme için ne derece pek, nasıl kavi olduğuna teslim etmek insaf icabıdır. Memleketlerin tarihinde, yaşadıkları devrede hem bu kadar sevilen, hem böylesine nefret edilen insanlar öyle nadirdir ki... Bir insanın ne meziyetleri böyle bir sevgiye ağırlar, ne kusurları o nefreti doğurmaya yeter. İki zıt hissin ikisinin de kutbunda bulunmak, ancak sembol olmakla kabildir. İsmet İnönü, Türk tarihinde işte budur. Bir zihniyetin sahiplerinin ona tapmaları da bu yüzdendir, bir başka zihniyetin sahiplerinin onu lânetlemeleri de..." (*Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXII, Sayı: 383, 30 Ekim 1961, s.9.)

¹⁴*Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXII, Sayı: 385, 13 Kasım 1961, s.7.

¹⁵*Akis* aynı yazısının devamında kurulan hükümetle ilgili olarak şu ifadelerle yer vermiştir: "Bu toplum içinde politikacının belirli hüviyeti vardır. Hiç kimsenin, memleketteki bütün güzel politikacıların CHP'nin başında, ne kadar çirkin politikacı varsa hepsinin AP'nin içinde bulunduğunu söylemeye hakkı yoktur. Böyle olunca, tehlikenin iki taraflı olduğu şüphesizdir. Aman AP'ye koz vermeyelim" diyen CHP idarecisi de çıkar, CHP'nin arkasından tertiplere girişen AP idarecisi de. İki tarafı da bu istikamete itecek olanlar, onlara kucak açacaklar bulunacaktır. Koalisyonun bir tek çaresi vardır: Yüzde yüz açıklık, yüzde yüz samimiyet. Eksik olan karşılıklı güveni sadece bu sağlayacak, bilhassa ilk günlerin şüphelerini, korkularını, endişelerini bu ortadan kaldıracaktır. AP'nin ortaklıkta daha çekingen olduğu görülüyor. Bunda hakkı da yok değildir. Evvelâ o uzaktan düşmanlık ettiği İnönü'nün in mi, cin mi, yoksa düpedüz bir âdem mi olduğunu kestirmesi lazımdır. Oyuna gelip gelmediğinden ürkecek, bu yolda tahriklere hedef olacak, her hareketin altında bir kasıt, bir kötü maksat arayacaktır. Vicdan huzurunun yolu, oyunu açık kartla oynamaktan ibarettir. Her iki taraf için de..." (*Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXII, Sayı: 386, 20 Kasım 1961, s.9.)

tasarısını gündeme getirme olanağını tartışmaya başlamıştı.¹⁶ *Akis* af meselesi ilgili olarak 18 Aralık 1961 tarihli sayısında “*Miller*” başlığı altında yazdığı yazısında, ekim ayının son haftasında, Meclis’te temsil edilen dört partinin temsilcilerinin bir affi düşünmeyeceklerini taahhüt etmiş olduklarını ancak aradan iki ay bile geçmeden bu dört partiden üçünün bir telâş içinde illâ af diye tutturdıklarını ifade ederek eleştirilerini sunmuştur. Ardından affin gürültü patırtıyla çıkmayacağını, bu konuda yükseltilen har sesin onu biraz daha geriye ittiğini, çünkü memleketin sarflarının, kuvvet dengesinin, güven hislerinin buna müsait olmadığını ve af meselesinin Türkiye’nin en mühim meselesi olmadığını vurgulamıştır. Adı geçen yazının devamında konuyla ilgili olarak şu ifadeler yer verdiği görülmüştür: “*Adım adıma ilerlediklerini sananlar, eğer nereye gitmek istedikleri hiç kimse tarafından görülüyor, bilinmiyor sanıyorlarsa hemen uyanmalıdırlar. Bugün şunu isteyecekler, yarın bir adım ileri gidecekler, öbür gün bir yeni adım atacaklar, onu öteki adım takip edecek. Ta ki 27 Mayıs’ı suçlu, onun yıktığını kahraman hale getirinceye kadar. Ekim’in o son haftasından bu yana yükseltilen sesler sadece bunun işaretidir. Hâlbuki darbeyi yapanlar, bunu koruma kudretine ziyadesiyle sahiptirler. Muhafaza edilen sükûnet hiç kimseyi aldatmamalıdır. Bu, zaafın değil kendine güvenin işaretidir. Evet, adım adım ilerleme niyetinde olanlara yol açıktır. Ama 27 Mayıs’ın yıktığını kahraman hale getirmek için değil. Kalın kafalarını bir başka adanın kayalarına vurmak için... Zira herkes emin olabilir, yükseltilecek ilk ‘Höt!’ sesinde Kayseri’nin etrafında hiç kimse kalmayacaktır”.*¹⁷

25 Aralık’ta ise Erzurum Milletvekili Ertuğrul Akça tarafından verilen önergede affa dair kanunun ne zaman Meclis’e getirileceği ve bu mevzuda hükümetçe herhangi bir çalışma yapılıp yapılmadığının sorulması üzerine Başbakan İnönü’nün “*Vatanın her yerinde siyasi mücadelelerin birbirini itham eden akımlarını durdurup bunları salim istikametlere yöneltmek için çalışıyoruz. Affın hemen tahakkuk ettirilmesi için gösterilen sabırsız gayretler faydalı olmamıştır. Hükümet bütün bu cereyanların durmasında, bütün aklı başında aydınların ve yazarların milli huzuru tesis etmek için yardımcı olmalarını*

¹⁶**Havadis**, 19 Aralık 1961, s.1.

¹⁷**Akis**, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 390, 18 Aralık 1961, s.4; Yine aynı doğrultuda olarak *Akis*’in aynı nüshasının devamında söz konusu siyasi af meselesi ile ilgili olarak şu ifadeler yer verdiği görülmüştür: “*Daha hükümet kurulu bir ay dahi olmadığı ve memleketin ciddi tek meselesine el atılmadığı halde, sanki en mühim iş Kayseri suçlularımı gibi bunu dillerine ve kalemlerine dolayanlar, zamansız bir çıkış yapınca karşılarında birden memleketin üç ciddi kuvvetini buldular: Basın, Gençlik ve Türk Silahlı Kuvvetleri! Gerçekten bu acelecilik karşısında, bir makul affi için isteyen kalemler dahi hareketin münasebetsizliğini acı ve sert şekilde belirttiler. Gençler, derhal durumlarını belli ettiler. TMTF bir tebliğ yayınlayarak amme vicdanında mahkûm olmuş kimselerin affını kabul emeyeceğini belirtti. Türk Silahlı Kuvvetlerine gelince o taraftan bir ses yüksek perdeden çıkmadı. Ama bunun sebebi, böyle bir harekete tevessül edilmeyeceğine dair ordunun kanaatidir.”* (**Akis**, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 390, 18 Aralık 1961, s.12.)

istemektedir” şeklinde cevap verdiği görülmüştür.¹⁸ İnönü’nün bu beyanlarına rağmen AP tarafından siyasi af konusu her fırsatta dile getirilmiş ve “*umumi ve şartsız af*” isteği üzerinde durulmuştur.

13 Ocak 1962 günü Ankara’da yapılan “*gericiliği ve komünizmi tel’in*” mitinginin birden bire siyasi hüviyete bürünmesi ve ortalığı “*af yok*” ve “*af var*” diyenlerin sarması, öğrenciler arasında kanlı olaylar çıkması ordudaki huzursuzluğu arttırmış, yeni bir darbenin patlak üzere olduğu dönemin basınına kadar yansımıştı. Konuyla ilgili olarak *Akis*, “*Ordu, Buyur Diyor!*” başlığı ile yazdığı yazısında, Türk Silâhlı Kuvvetlerinin birlik ve beraberliğini yeniden kazanmış olduğunu, daha da iyisi demokratik rejimin memlekette bir numaralı desteği olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan bundan sadece bir buçuk yıl önce bir darbe yapmış ve o süre memleketi idare etmiş bir orduda hiç aykırı temayül bulunmamasına imkân olmadığını, ancak kuvvetlerin başında ordunun güvenine, birliklerin sevgi ve saygısına sahip komutanların bu temayülleri en hayırlı istikamette kanalize edeceğini ifade etmiştir.¹⁹

Orduda huzursuzluk artmaya başlayınca 19 Ocak’ta Genelkurmayda bir toplantı düzenleyen Sunay, memlekette kötümser olmak için bir durum görmediğini, İnönü’nün ordu tarafından desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Toplantıdan sonra Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay Başbakan İsmet İnönü’yü makamında ziyaret ederek, ordunun hükümeti desteklemek kararında olduğunu bildirmişti.²⁰

Diğer taraftan ordu içindeki bu rahatsızlıktan haberdar olan İnönü, yeni bir darbe girişimini önlemek için harekete geçmiştir. Bu amaçla İnönü, öncelikle Sunay’la görüşmüş ve daha sonra İstanbul’a giderek Cemal Tural, Refik Tulga ve Faruk Güventürk ile görüşmeler gerçekleştirmiştir.²¹ *Akis*’in Başbakan’ın bu İstanbul seyahatini en karamsar olanların nazarında dahi bir zafer olarak değerlendirdiği görülmüştür. *Akis*’e göre İsmet İnönü bir kez daha kuvvetli şahsiyeti ve basiretli davranışları, realist tutumu

¹⁸**Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)**, I/1, Ankara, 1961, s.394.

¹⁹**Akis**, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 392, 1 Ocak 1962, s.9.

²⁰Bu toplantıda Sunay, İsmet Paşa hükümetin başında olduğu sürece her şeyin düzeleceğini, gidişatın iyi olduğunu, huzursuzluk yaratan sebeplerin zamanla ortadan kalkacağını, ordunun İsmet Paşa’yı desteklemesi ve ordunun siyasetten uzaklaşması gerektiğini, mevcut durumda askeri müdahalenin daha kötü sonuçlar vereceğini belirtti. Bu fikir kuvvet, ordu ve kolordu kumandanları ve generallerce desteklenmişti. Ancak albaylara söz geldiğinde önce Jandarma Okulu Komutanı Necati Ünsalan Genelkurmay Başkanı ile aynı fikirde olmadığını söylemiş, Emin Arat ve Selçuk Atakan’da aynı yönde konuşup Sunay’a katılmadıklarını belirtmişlerdir. Aydemir ise bu memlekette yüzde yüz ikinci bir darbenin olacağına inandığını ve Genelkurmay Başkanı’nın başında olacağı bir darbe fikrini savunduğu belirtmiştir. (Erdoğan Örtülü, **Üç İhtilalin Hikâyesi**, Milli Ülkü Yayınevi, Konya 1977, s.203-204.)

²¹Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, 5.Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002, s.113vd; **Ulus**, 6 Şubat 1962, s.1; Metin Toker, **İsmet Paşa ile On Yıl (1954-1964)**, IV, Akis Yayınları, İstanbul, 1967, s.44.

ve sözleriyle barometrenin ibresini bir istikametten alıp öteki istikamete götürmüştü. Memleketin bütün kuvvetleri büyülenmiş gibi Başbakan'ın tesiri altına girmişti ve bilhassa Silahlı Kuvvetler ve iş âlemi tam desteklerini İsmet İnönü'nün emrine vermişlerdi.²²

İsmet İnönü İstanbul'dan Ankara'ya dönünce de Harp Okulunu ziyaret etmiş ancak Aydemir onun öğrencilerle temas kurmasına çok olanak bırakmamıştır. *Akis* bu ziyaret esnasında yaşanan olayları aktarırken, çalımlı Kurmay Albay olarak nitelendirdiği Talat Aydemir'in İnönü'yü talebelerle temas ettirmemek, hatta onları Başbakan'a hiç göstermemek niyetinde olduğunu belirtmiştir. Yine aynı doğrultuda olarak bütün bunlara rağmen İsmet Paşa'nın neşesinden zerre kaybetmediğini, İsmet Paşa'nın çabuk ve kesin harekât etmekte Aydemir'den baskın olduğunu belli eden bir davranışla öğrencilerle temas kurmayı başarabildiğini, öğrencilerin İsmet Paşa'yı görünce adeta canlandıklarını belirtmiş, Paşa'nın gene sıcak ve samimi bir tarzda herkesin elini sıkarak okuldan ayrıldığını fakat Harp Okulunda cereyan edenlere bir mim koymaktan da geri kalmadığını ifade etmiştir.²³

2- Harekât Esnasında Başbakan İsmet İnönü

Yukarıda da belirtildiği üzere gerek Genelkurmay Başkanı tarafından gerekse Başbakan tarafından ordudaki mevcut huzursuzluğu gidermek için çeşitli temaslarda bulunulmuşsa da,²⁴ ülkede yaşanan olaylardan dolayı bir kalkışmaya kararlı olan²⁵ askerleri ikna edememişlerdir. Bütün bu uyarılara rağmen ordu içindeki radikallerin bir müdahale fikrinde ısrarcı davranması gerginliği arttırmış ve söz konusu radikallere karşı girişilecek emeklilik, nakil söylemleri ortaya çıkmıştı. İnönü'nün başbakan bulunduğu bir idarede tayinlerinin veya emekliye ayrılmalarının an meselesi olduğuna inanan Aydemir'i bu gelişmeler derhal harekete geçmeye itmiştir. Bunun üzerine Talat Aydemir, 22 Şubat saat 1.30 sularında kuvvetlerini harekete geçirmiştir.²⁶

Bu gelişmeler üzerine Başbakan, Bakanlar, Genelkurmay Başkanı, Kuvvet Komutanları ve parti liderleri Cumhurbaşkanı Gürsel'in başkanlığında Çankaya Köşkünde toplanmışlardı. Çankaya'daki gerçekleştirilen bu görüşmede duruma bir çare

²²*Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 397, 5 Şubat 1962, s.4.

²³*Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 400, 26 Şubat 1962, s.6.

²⁴M. Toker, **İsmet Paşa ile On Yıl (1954-1964)**, s.44.

²⁵Dündar Seyhan, **Gölgedeki Adam**, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul, 1966, s.174.

²⁶*Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 400, 26 Şubat 1962, s.8; Talat Aydemir, **Ve Talat Aydemir Konuşuyor**, May Yayınları, İstanbul, 1966, s.135.

aranmaktaydı. Cumhurbaşkanı, Başbakan ve parti liderlerinin radyodan millete ve vatandaşlara hitap etmelerine karar verilmişti.²⁷ *Akis* darbe girişimi gecesini yaşanan olayları aktardığı sayısında Köşk'te yaşanan hadiselerle değinirken İnönü ile ilgili olarak şu ifadelerle yer vermiştir: *“Köşkün içinde bir şaşkınlık ve panik vardı. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Gözler İsmet İnönü'deydi. Ama Başbakan dalgın ve meşgul görünüyordu. Bu hem dostlarının, hem rakiplerinin hayal sukutuna yol açtı. İsmet Paşa bir kenara oturmuştu, elleri önünde söylenenleri dinliyor veya dinler gibi yapıyordu. CHP'liler paşalarının bitkinlik sebebinin bir kardeş kavgasının başlaması üzere olmasına verdiler. Bütün ömrü bu neviden bir hadisenin vuku bulmamasına çalışmakla geçmiş olan İnönü'nün, hem de kendi idaresi altında böyle bir durumda kalmış olması her halde kendisini yıkmıştı. Karşı tarafların temsilcileri ise “Bu mu İnönü? İhtiyarlamış! İş kalmamış...” diye düşünmekten kendilerini alamadılar”.*

Köşk'te gerçekleştirilen bu görüşmelerle duruma bir hal çaresi aranırken Muhafız Alayının tutumunun Harp Okulu lehine inkişaf etme temayülü belirmesi ile Köşk'ün güvenliğinin kalmadığının anlaşılması üzerine İsmet Paşa, radyo konuşmalarının gidip radyodan verilmesini istemiş, İnönü ve arkadaşları Genelkurmay Başkanıyla birlikte Radyoevine gitmek üzere, saat 19.00'da Çankaya'dan ayrılmışlardır. Radyoevinde liderlerin ses kayıtları alındıktan sonra İsmet Paşa Hava Kuvvetleri Komutanlığına geçmiştir.

Diğer taraftan Çankaya'da yapılan toplantı esnasında durumun gidişatından endişelenen YTP Başkanı Ekrem Alican, Harp Okuluna gidip Aydemir'le görüşerek ne istediğini öğrenebileceği konusunda bir teklif ileri sürmüştü.²⁸ *Akis*'in aktardığına göre bu teşebbüse müsaade veren İnönü, Alican'a kafasındaki niyeti ilk defa şu şekilde açıklamıştır: *“Yarın sabah, ilk iş olarak hepsini tekaüt edeceğim. Bir defaya mahsus olmak üzere ve eğer kan dökülmezse, cumhuriyetin bu yeni temelinde kan bulunmasın diye hiç birini divan-ı harbe vermeyeceğim. Bunun dışında, hiç bir şey kabul etmem.”*²⁹

²⁷ *Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 400, 26 Şubat 1962, s.10.

²⁸ *Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 400, 26 Şubat 1962, s.11.

²⁹ *Akis* etraftaki bazı kimselerin daha munis davranılması, bazı şartların kabul edilmesi lüzumunu hatırlatması üzerine İsmet Paşa'nın adeta küfrediğini ve şu sözleri tekrarladığını aktarır: *“Bu nasıl iş! On beş tane çapulcu çıkacak, devletin masum kuvvetlerinden bir kısmını iğfal edip hepimizi tavuk gibi teslim alacak. Biz, hiç bir mukavemet göstermeyeceğiz. Sabahtan beri hareket oluyor diyorsunuz. Kim bir küçük kesik aldı. Bu mu muharebe? Eğer kan dökülmek icap ederse dökülecektir. Her memlekette devlete karşı bir kaç çapulcu başkaldırır. Devletin şerefi onu derhal bastırmayı icap ettirir. Gerekirse ben yalnız üzerlerine giderim, öldürebilirlerse öldürürler, ama ölümün üstünden geçerek devletin şerefini ayaklar altına alırlar. Bu marifeti yaparlar fakat milletin şerefli evlatları bunun üzerine mutlaka ortaya çıkar ve onları tuttuğu gibi bacaklarından asıverir. Yok mudur bir şerefli insan? Yarın sabah Meclis'e gideceğim ve orayı da müdafaa edeceğim. Gelsinler, isterlerse alsınlar... O kadar!”* *Akis*, İsmet Paşa'nın bu ifadeleri

Yine *Akis*'in aktardığına göre İnönü'nün bu ifadeleri karşısında orada bulunan herkesin gözleri fal taşı gibi açılmıştı, onların birçoğu daha munis bir formüle taraftardı ancak İsmet Paşa bütün teklifleri reddetmişti ve böylece o akşam en son söyleyeceği sözü ilk defa söylemiş oluyordu. Bunun üzerine Ekrem Alican, Harp Okuluna gitmiş ve Aydemir ile görüşmüştür. Fakat Aydemir'i girişimi derhal durdurma konusunda ikna etmeyi başaramamıştır. Ancak gecenin ilerleyen saatlerinde hükümetin aldığı tedbirler neticesinde durumun kendileri aleyhinde geliştiğini anlayan Aydemir, “*kendisinin Harp Okulunun başında kalması ve tayinlerin eski hale getirilmesi*” şartı ile harekâtı bitirebileceklerini bildirmiştir. *Akis*'in aktardığına göre İsmet Paşa, işte o anda değişmişti, sanki yeniden harp meydanlarındaydı, bu şartların hiç birini kabul etmiyordu, yarın hepsini emekliye sevk edecekti. Bir tek lütufta bulunuyordu, bir defaya mahsus olmak üzere kimseyi divan-ı harbe vermeyecekti. Onun için de gidip hükümetinden müsaade isteyecekti.³⁰

Sabaha karşı saat 4.00'dan itibaren Hava Kuvvetlerine gelen çözüme haberleri birbirini takip etmeye başlamıştı.³¹ İnönü, saat 6.00'da vaziyetin normale döndüğü ve tehlikenin bertaraf edildiği teşhisini koymuştu. *Akis*'in olaylardaki İsmet İnönü'nün rolünü değerlendirdiği yazısında “*İsmet Paşa vatanı bir defa daha kurtardı*” ifadelerine yer verdiği görülmüştür.³² Harekâtın bu şekilde bastırılması ardından Talat Aydemir, Emin Arat, Dündar Seyhan, Turgut Alpagut garnizon dâhilinde herhangi bir disiplin dışı davranışa hedef olmamaları için geçici olarak muhafaza altına alınmışlar, daha sonra emekliye sevk edilerek yerlerine yeni tayinler yapılmıştır.³³

Girişimin bu şekilde kontrol altına alınmasından sonra *Akis*, olaylar esnasındaki İsmet İnönü'nün rolünü değerlendirdiği yazısında, yarım asırdan az bir devre içinde bir ikilinin üçüncü defadır bu milletin makûs talihini yendiğini, bu ikilinin İsmet İnönü-Türk Silahlı Kuvvetleri ikilisi olduğunu, bunların el ele verdiklerinde ilk İnönü'de Yunanı alt etmiş olduklarını, ikincisinde Türkiye'yi bir korkunç harbin ateşinden masun tuttuklarını, üçüncüsünde ise son darbe girişiminin yaşandığı o korkunç geceyi millet, memleket ve ordu için kolay silinmez bir leke, acısı asla unutulmayacak bir hatıra olmaktan

üzerine havanın bir anda değiştiğini, İsmet Paşa'daki değişikliğin herkese sirayet ettiğini, ortalığın bir anda canlandığını belirttikten sonra İsmet Paşa'nın Genelkurmay binasının son adama kadar müdafaa edilmesi için emir verdiğini ve o aşamadan sonra Paşa'nın kumandayı tamamen eline aldığı hissedildiğini ifade etmiştir. (*Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 400, 26 Şubat 1962, s.12.)

³⁰*Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 400, 26 Şubat 1962, s.12.

³¹*Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 400, 26 Şubat 1962, s.13.

³²*Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 400, 26 Şubat 1962, s.14.

³³*Ulus*, 25 Şubat 1962, s.1; *Havadis*, 24 Şubat 1962, s.1 ve 5; *Havadis*, 25 Şubat 1962, s.1.

kurtardıklarını ifade etmiştir. Ayrıca yine İsmet İnönü'nün müstesna şahsiyeti ve Türk Silahlı Kuvvetlerine hâkim olan basiret, memleketçi görüş ve demokrasiye inancın Türkiye'yi bu tarifsiz felâketten kurtardığını ifade etmiştir.³⁴

Akis yine aynı doğrultuda olarak 5 Mart 1962 tarihli nüshasında “Yassıadayı da Bu Kafayla Bozmuşlardı!” başlığı ile yazdığı yazısında AP içindeki bir grubun 22 Şubat gecesi Ankara’da cereyan eden hadiselerin İnönü tarafından hazırlandığını iddia ettiklerini belirterek, “bakınız, kan döküldü mü?”, “bakınız, isyan eden kıtalar direktiller mi?”, “bakınız, o inatçı ve çalımlı albaylar nasıl teslim oluverdiler!”, “bakınız, bunların emekliye sevk edilmesinden başka ne yapıldı?” diyerek kendilerine göre deliller de bulmuş olduklarını ifade etmiştir. Aynı yazısının devamında ise konuyla ilgili olarak şu ifadelerle yer verdiği görülmüştür: “Allah aşkına, şu kafaya bakınız! İsmet Paşa başparmağını yukarı doğru kaldırarak, Harp Okulundan Muhafız Alayının Süvari Kıtasında bir takım birlikler kurmay albayların komutasında rejimi devirmek, başka birlikler ordunun yüksek komutanlarının idaresinde rejimi savunmak için karşı karşıya gelecekler. Gökler uçaklarla dolacak. Bütün Türkiye, hatta dünya yerinden oynayacak. Sonra, aynı İsmet Paşa başparmağını bu sefer aşağı doğru indirecek, harekete geçen bütün kıtalar "manevra bitti" diye yerlerine dönecekler. Bütün bunlar niçin? AP adam olsun diye! Ama işin hazin tarafı, bir koca partinin içinde masalın böylesine inanacak derecede safların veya gözü dönmüşlerin, gözü kararmışların bulunmasıdır. Hani insan dua etmeden duramıyor, Allah İsmet Paşa'ya bunlara hitaben de "Artık sizi ben de kurtaramam!" dedirtmesin”.³⁵

B- AKİS'E GÖRE 21 MAYIS 1963 HAREKÂTI VE BAŞBAKAN İSMET İNÖNÜ

1- Harekâta Götüren Olaylar ve Başbakan İsmet İnönü

Aydemir'e göre, ilk giriştiği olaydan sonra ülkedeki durum değişmediği gibi daha da kötüleşmişti. Bu gidişatı değiştirmek için yeni bir girişimin gerekliliğine inanan Talat

³⁴Akis'in aynı yazısının devamında dikkat çekilen noktalara uyulmadığı zaman yaşanılacak gelişmelerle ilgili olarak şu değerlendirmelerde bulunduğu görülmüştür: “Bilinmez hadiseden gerekli ders alınacak mıdır? Bir takım kimselerin böyle bir dersi alacakları ümidi hemen hemen sıfırdır. En ziyade kendilerini sindiren, yıldran tehlikenin geçmiş olduğu inancı yüreklerine yerleşir yerleşmez tatlı su kahramanlığının doyulmaz lezzeti basit ve iptidai benliklerine yine hâkim olacak, ortalığı yine karıştırmaya kalkışacaklardır. Şu günlerin heyecan ve şaşkınlığı geçsin, sözlerinden manşetlerine, her şeyleri eski havasına kavuşacaktır. Ama onların hiçbir önemi yoktur, değeri yoktur. Biz işimize bakabilirsek, şu Türkiye'mizde "konu değiştirebilirsek" uzun vadede yaralarımızı başarıyla sarmamız kabil hale gelecektir. Ama eğer hükümet kendini bu sefer de politikanın kısır çemberinin içinden kurtaramazsa bir dahaki sefer bizi İsmet Paşa bile kurtaramayacaktır!”(Akis, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 400, 26 Şubat 1962, s.4.)

³⁵Akis, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 401, 5 Mart 1962, s.14.

Aydemir, Emin Arat, Necati Ünsalan, Turgut Alpagut, Fethi Gürcan, Bahtiyar Yalta, Mustafa Ok gibi isimler bir araya gelmiş ve düşünülen girişim üzerinde çalışmaya başlamışlardır. Bu çerçevede önceden kurdukları SKB'yi yeniden canlandırmayı uygun görmüşler, bundan sonra orduya sızmak suretiyle kuvvet temin etmek çabalarını arttırmışlar ve kısa süre içinde büyük bir güce ulaşmayı başarmışlardır.³⁶

Diğer taraftan 22 Şubatçuların giriştikleri hazırlıkların kısa zamanda gelişmesine siyasi olaylar büyük ölçüde yardımcı olmaktaydı. 22 Şubat girişiminde bulunanların affedilmesi üzerine AP yöneticilerinin 27 Mayıs sonrası mahkûm edilen DP'lileri de bu affin kapsamı içine sokmaya çalışması ülkede büyük tartışmalara neden olmuştu. Bu noktada 22 Şubat olaylarına adı karışan subaylar hakkında adli kovuşturma yapılmayacağına dair kanunun kabul edilmesi AP tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştı.³⁷ Bazı AP'liler askeri affin siyasi afa birlikte mütalaası gerektiğini ileri sürmüşler, ikisinin de anayasayı ihlal mahiyeti taşıdığını, bu itibarla her iki grup suçlu hakkında ortak bir af kanununun çıkarılması gerektiğini iddia etmişlerdir.³⁸ *Akis* 9 Nisan 1962 tarihli nüshasında yaşanan bu olayları değerlendirmiş ve 22 Şubat gecesinin heyecanı dindiğinde çeşitli kalplerde çeşitli arzuların belirdiğini, bu yüzden İsmet İnönü'den 22 Şubat'a karışanların affedilmemesi ve bunların mahkemeye verilmesinin istendiğini yazmıştır. *Akis*'e göre bunda güdülen hedef, başkasının kudretinin yetmediği³⁹ "orduda temizlik" in İsmet İnönü marifetiyle ve olup bitenlerden faydalanılarak gerçekleştirilmesiydi ve bu temizlik yapıldı mı ordunun hemen ele geçirileceği sanılıyor ve bir takım dik kafaların yola getirileceği hayal ediliyordu. *Akis* bundan sonra ilgili olaylar karşısında İsmet İnönü'nün tutumunu değerlendirmiş, İnönü'nün bu telkinleri kati olarak reddettiğini çünkü 22 Şubat gecesini bir taahhütte bulunduğunu, bu taahhüdü tek başına vermediğini, bakan ve parti lideri arkadaşlarının tasvibini aldığını, bundan dolayı da afa ısrar ettiğini belirtmiştir.⁴⁰ Ardından İsmet İnönü'nün bu teklifleri reddetmesinin ikinci sebebi üzerinde duran *Akis*, İsmet İnönü'nün bu sebebi şöyle açıkladığına yer vermiştir: "Bir orduyu, temizlik yapmak suretiyle asıl görevi başına döndürmek imkânı yoktur. Bir askeri ihtilâl sonunda ordular boğazına kadar politikaya gömülür. Bu, ihtilâl hâdisesinin tabii neticesidir. Ama bir an gelir bir çizgi çizilir. O çizginin gerisinde kalan her şeyin üzerine sünger geçirilir, fakat önünde yeni hiçbir harekete asla müsaade

³⁶E. Örtülü, *Üç İhtilalin Hikâyesi*, s.317vd.

³⁷*Ulus*, 31 Mayıs 1962, s.1.

³⁸*Ulus*, 20 Nisan 1962, s.1.

³⁹*Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 406, 9 Nisan 1962, s.13.

⁴⁰*Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 406, 9 Nisan 1962, s.14.

edilmez. Ben bu affi çıkarmakla, bu çizgiyi çekiyorum. Hem benden, orduyu kışlasına döndürmemi istiyorsunuz, hem de kışlanın yolunu açacak tek çareyi reddediyorsunuz. Olmaz böyle şey. Bana, başka bir husus kabul ettirtemezsiniz.” Akis’e göre, İsmet İnönü pek âlâ biliyordu ki 22 Şubat maceracıları bir zincirin kopmuş halkasıydı, yapılacak iş o halkayı düştüğü yerde bırakmak, ampirin geri kalan tarafını tekrar bir araya getirmektir.⁴¹

Akis’in aynı konuya 23 Nisan 1962 tarihli nüshasında da değindiği görülmüştür. Akis bu nüshasında “İki Politika Anlayışı” başlığı ile yazdığı yazısında 22 Şubat hadiselerine karışanlarla alâkalı bir af teklifinin o geceyi takip eden haftada Büyük Meclis’e gelmiş olması durumunda -tıpkı dramatik akşamın ertesi günü milletin makûs talihini yeniden yendiğine zerrece şüphe etmedikleri, hatta kendi talihlerini de kurtardığı için şahsi minnet hissiyle dolu buldukları İsmet Paşa’yı ayakta alkışlarla karşıladıkları gibi- milletin temsilcilerinin tasarımı hiç münakaşasız olarak kabul edeceklerini ifade etmiştir. Aynı yazısının devamında ise politik olaylar karşısında İsmet İnönü’nün tutumunu şu şekilde değerlendirdiği görülmüştür: “Sadece İsmet Paşa’dır ki politika anlayışından, devlet anlayışından, şeref sözü anlayışından, anayasa hâkimiyeti anlayışından en ufak fedakârlığı kabul etmemiştir. Ama ne zaman? O en kritik akşamlar. Bundan altı ay önce eğer İsmet Paşa vaziyet almasaydı, bugünkü af şampiyonları Kayseri’nin kapılarının ebede kadar kapalı kalmasını kabul edeceklerdi. Bundan altı ay önce eğer İsmet Paşa vaziyet almasaydı, 147’ler hakkındaki her tasarruf bir protokolün ihlali manasına gelecekti. Bundan iki ay önce eğer İsmet Paşa vaziyet almasaydı, bir albaylar cuntası memleketin başında olmasa da ordunun içinde bağdaş kurup oturacak ve bir gölge iktidar gibi fetvalar verecekti”.⁴²

Yine aynı konuyla ilgili olarak “Hükümet” başlığı ile yazdığı yazısında AP’lilerin 22 Şubat affını kabul için “siyası af da beraber çıkmalı” şartını koşmaya başladıklarını ancak Başbakan İnönü’nün böyle bir pazarlığı kati şekilde reddetmesiyle ilk hayal kırıklığının AP taktisyenlerinin başına indiğini ifade etmiştir. Bunun ardından hemen piyesin ikinci perdesinin AP tarafından sahneye koyulduğunu ifade eden Akis, AP’lilerin “Yassıada mahkûmlarının salıverilmeleri konusunda herkes mutabıktır, bir istisnasıyla İsmet İnönü!” tezini ortaya attıklarını belirterek İnönü’nün bu ikinci taarruz dalgası

⁴¹Akis, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 406, 9 Nisan 1962, s.14; Konuyla ilgili olayları değerlendiren Metin Toker, “Hatalı Teşhisten Sakınmalı” başlığıyla yazdığı yazısında, 22 Şubat olaylarına karışan subayların affına karşılık Kayseri suçlularının da affının istenmesini eleştirmiştir. 22 Şubat gecesini bir disiplinsizlik olarak değerlendiren Toker, Kayseri suçlularının ise anayasayı fiilen ihlâl ettiklerinden dolayı iki meselenin hukuk bakımından tamamen iki ayrı bahis olduğunu savunmuştur. (Metin Toker, “Hatalı Teşhisten Sakınmalı”, Akis, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 406, 9 Nisan 1962, s.15.)

⁴²Akis, Yıl: 8, Cilt: XXIV, Sayı: 408, 23 Nisan 1962, s.4.

karşısında da sımsıkı durduğunu belirtmiştir. *Akis*'e göre, 22 Şubat akşamı bütün politikacılar bir şeref sözü vermişlerdi, hiç kimse bu sözü tutmasa bile İsmet Paşa tutacaktı.⁴³

Akis 15 Ekim 1962 tarihli nüshasında “*Sakal ve Bıyık*” başlığı ile yazdığı yazısında ise ırkçı ekalliyetin eline düşmüş ve suni doping yapılmış AP'nin azgınlığının memleketin sağlam kuvvetlerinin tepesini attırınca gözlerin yine İnönü'ye döndüğünü ve onun etrafında tesanüt şarkılarının söylenmeye başlandığını ifade etmiştir. Ayrıca İnönü'nün bu kararlılığı karşısında total afa ısrar eden AP'nin politika alanında daha da beter rezil olacağını savunan *Akis*, partilerini bu tatsız noktaya getirmiş bulunanların “*yaşa İsmet Paşa, çok yaşa!*” diye bağırmaya başladıklarını ifade etmiştir.⁴⁴

Metin Toker *Akis*'in 24 Kasım 1962 tarihli nüshasında “*Ne Olur?*” başlığı ile yazdığı yazısında, “*Bugün İsmet Paşa var. O ortalığa hâkim. İşleri yürütüyor. Ama İsmet Paşa seksen yaşında. Peki, ondan sonra ne olacak?*” sorusunu sorarak memleketin İsmet Paşa'nın şahsıyla alakalı üç safhalı bir devir geçirme mevkiinde bulunduğunu ifade etmiştir. Bu devirlerden birincisinin bir tek yıl içinde geride kalmış, atlatılmış olduğunu, ikincisini o anda yaşadıklarını, üçüncüsünün ise yüreklere suyun serpildiği günlerin getireceğini belirtmiştir. Toker'e göre, İsmet Paşa'yla istikrarın sekteye uğramayacağı hususundaki kesin kanaat Türkiye'nin içine mahsus değildi, bu inanç Ankara'daki hemen bütün elçilikler tarafından kendi dışişleri bakanlıklarına gönderilen raporlarda da ifade edilmekteydi. Ayrıca İsmet Paşa, içinde bulunulan devirde, İsmet Paşa'sız devre ait ümitsizlik havasının dağıldığı bir devrin takip etmesi için de çalışıyordu.⁴⁵

Metin Toker *Akis*'in 26 Ocak 1963 tarihli nüshasında “*Bir Adam ve Ötekiler*” başlığı ile yazdığı yazısında ise, herkesin elinde bir kazma ile İsmet Paşa'yı yıkmak için çalıştığını ancak şahıs olarak İsmet Paşa'nın yıkılmasına imkân bulunmadığını, tarihin onu sadece yaptıklarıyla değil yapmak istedikleriyle de en büyük bir kaç Türk'ten biri

⁴³*Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXIV, Sayı: 408, 23 Nisan 1962, s.6; Yaşanan bu olaylar karşısında İsmet İnönü'nün tutumunu değerlendirdiği yazısında Metin Toker, hadiselere dar bir açıdan bakıldığında İsmet İnönü'nün zafer üstüne zafer kazandığını ifade etmiştir. Toker'e göre usta satranç oyuncusu Başbakan İnönü, karşısına çıkanları mat ede ede siyasetteki kudretini ve maharetini göstermektedir. Yazısının devamında memleketteki durumu değerlendiren Toker, karşı tarafın toplarını bir noktaya çevirmişken Atatürkçüler'in ancak kuvvetlerini aynı istikamette toplayabildiği gün yelkenlerini yeni ufuklara açabileceğini belirterek işin kaptanı olarak nitelendirdiği İsmet İnönü'ye düşen kısmını şu şekilde değerlendirmiştir: “*Eğer o arkasına dönüp bakmazsa, eğer o geniş yürekle Türkiye'nin gerçek meseleleri üzerine yürürse karşı taraf onu bu sefer yakalamayacaktır. O zaman bizzat İsmet Paşa millet içinde, umumi efkârda ve parlamentoda ummadığı, bilmediği desteği bulacaktır*”. (Metin Toker, “*Galibi Olmayan Maç*”, *Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXIV, Sayı: 408, 23 Nisan 1962, s.5.)

⁴⁴*Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXV, Sayı: 433, 15 Ekim 1962, s.7.

⁴⁵Metin Toker, “*Ne Olur?*”, *Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXVI, Sayı: 439, 24 Kasım 1962, s.9.

olarak yazacağını ifade etmiştir. İsmet Paşa'nın politikanın içinde veya dışında, iktidarda veya değil, daima çok geniş halk kütlelerinin saygısıyla, sevgisiyle sarılı olarak kalacağını belirten Toker, bazı kesimlerin hedefinin İsmet Paşa'nın bugünkü çabasını boşa çıkarmak olduğunu, hâlbuki o çaba boşa çıktı mı, yıkılanın altında önce, şimdi kazmalarını en ziyade hırsla sallayanların kalacağını belirtmiştir. Ardından İsmet İnönü'nün "*darbelerin normal bir demokratik rejime devredebilmek imkânını bulamayan memleketlerin uğradıkları çok zararlar*"dan Türkiye'yi kurtarmağa çalıştığını belirterek, yapılması gereken şeyin, memleketin bütün iyi niyetli evlâtlarının onun etrafında sınıksız durmak olduğunu ifade etmiştir.⁴⁶

28 Mart 1963'te Celal Bayar'ın, Kayseri Cezaevi'nden koşullu olarak tahliye edilmesi siyasi arenada yaşanan gerginlikleri daha da arttırmıştı. Celal Bayar'ın çıkışı dolayısıyla Yeni Sabah, Yeni İstanbul, Adalet, Zafer, Tasvir, Son Havadis gibi AP yanlısı gazetelerin yaptıkları yayınların da etkisiyle Ankara ve İstanbul başta olmak üzere bazı şehirlerde gençlik hareketleri görülmüş, AP'lilerin mukabil gösterilere kalkışmasıyla da ülkedeki tansiyon iyice artmıştı. Diğer yandan AP'nin giriştiği bu kampanyalar orduyu tedirgin etmişti.⁴⁷ *Akis* yaşanan bu gençlik olayları ile ilgili olarak, memleketin sağlam kuvvetlerinin Celâl Bayar ve taraftarlarına vatanın sahipsiz bulunmadığını göstermek azmiyle sokaklara döküldüklerini, AP'nin kendi yaptığı "*millet bizimle beraberdir*" propagandasına inanmış olmanın cezasını tıpkı 27 Mayıs'ta DP'nin çektiği gibi çektiğini ifade etmiştir.⁴⁸ Ardından *Akis* olaylar karşısında Başbakan İnönü'nün Genelkurmay'a giderek yüksek komutanlarla görüşüğünü ve ordunun hükümet başkanının yanında ve emrinde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca yaşanan olaylardan dolayı komutanların rahatsızlık duyduğunu, ordunun gençlerin nümayişlerini sona erdirmelerini hararetle arzuladığını,⁴⁹ gençlerin heyecanlarını göstermede devam etmelerinin Silâhlı Kuvvetleri müşkül durumda bırakacağını savunmuştur. *Akis* ayrıca olaylar içinde İsmet İnönü'nün girişimlerini şu şekilde değerlendirmiştir: "*Başbakan o gün öğleden sonra Meclise geldi, müzakerelere katıldı. Onun rahat ve sakin hali çok kimseye güven verdi. İsmet İnönü akşamüzeri tekrar Genelkurmay'a gitti, komutanlarla yeniden konuştu. Eski bir asker olarak ordunun nabzını elinde tutuyor ve nasıl attığı hususunda iyi teşhis koyuyordu.*"

⁴⁶Metin Toker, "*Bir Adam ve Ötekiler*", *Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXVII, Sayı: 448, 26 Ocak 1963, s.9.

⁴⁷*Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXVII, Sayı: 457, 30 Mart 1963, s.15.

⁴⁸*Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXVII, Sayı: 457, 30 Mart 1963, s.16.

⁴⁹*Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXVII, Sayı: 457, 30 Mart 1963, s.20.

Ülkedeki durumun bu şekilde gerginleşmesi üzerine yeni bir darbe olacağı konusu basına kadar yansımıştı. Bu noktada, Eskişehir’de, Polatlı’da, Afyon’da⁵⁰ ordu birlikleri arasında kabul edilen bir beyanname ile hükümet darbesi şartlarının Türkiye’de gerçekleşmiş bulunduğu ve bunun asıl militanlarının 22 Şubat olaylarına karışan kimseler olduğu ifade edilmiştir.⁵¹ *Akis*’in aktardığına göre, hükümet başkanına resmî sıfat taşıyan biri tarafından bir hükümet darbesi için hazırlıklar yapıldığına dair söylentilerin dolaştığı ihbar edilmişti ve bir takım “*sergüzeştci eski asker*” idareye el koyacaktı. Bu olaylar karşısında İsmet İnönü’nün tutumunu değerlendirirken, askerlikten kalan bir adetle daima en kötü ihtimali düşünüp tedbir alan İsmet İnönü’nün bu sorunun üzerine eğildiğini ve Başbakan’ın devletin üç organına en kesin şekilde talimat verdiğini, bu çerçevede bir yandan ordunun kendisi, diğer taraftan Milli Emniyet Teşkilâtı, nihayet İçişleri Bakanlığına bağlı güvenlik müesseselerinin derhal harekete geçtiklerini bildirmiştir. *Akis*’e göre İnönü hiç kimsenin⁵² gözünün yaşına bakılmamasını ve en ufak müsamahanın gösterilmemesini emretmişti.⁵³

Akis konuyla ilgili olarak darbe girişiminden hemen önceki 4 Mayıs 1963 tarihli nüshasında ise Başbakan İnönü’nün partisinin meclis grubunun kapalı toplantısında, son "Tevkif Edilen Subaylar Hâdisesi" hakkında arkadaşlarına verdiği izahatta şunları söylediğini belirtmekteydi: “*Endişe edilecek bir durum yoktur. Ordu, bütünlüğü itibariyle rejimin yanındadır. Bugüne kadar sergüzeşt heveslileri olarak kimleri görmüş ve tanımışsak bu teşebbüsün içinde gene onların bulunduğuna şüphemiz mevcut değildir.*”⁵⁴ 14 Mayıs’ta ise İnönü’nün “*Türkiye’de üç dört gün içinde mühim olaylar ve gelişmeler olabilir. Bu olayların ne istikamette gelişeceğini şimdiden söyleyemem*”⁵⁵ şeklindeki farklı çevrelerde farklı yorumlara sebep olan sözleri endişeleri iyice arttırmıştı.

Basında yer alan bu haberlerden anlaşılacağı üzere, siyasi alanda yaşanan istikrarsızlıkların ordunun bazı grupları arasında huzursuzluğa neden olduğu ve yeni bir darbe ihtimalinin basına kadar yansdığı görülmektedir.

⁵⁰*Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXVII, Sayı: 461, 27 Nisan 1963, s.6.

⁵¹*Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXVII, Sayı: 461, 27 Nisan 1963, s.8.

⁵²*Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXVII, Sayı: 450, 9 Şubat 1963, s.10.

⁵³*Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXVII, Sayı: 450, 9 Şubat 1963, s.11.

⁵⁴*Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXVII, Sayı: 462, 4 Mayıs 1963, s.9.

⁵⁵*Milliyet*, 15 Mayıs 1963, s.1.

2- Harekât Esnasında Başbakan İsmet İnönü

Aydemir, çoğu kendisi gibi 22 Şubat emeklisi, birkaçı da çok küçük rütbeli olan muvazzaf subay ve Harp Okulu öğrencileri ile 20 Mayıs saat 24.00'te harekâtı başlatmıştı.⁵⁶ Ardından Aydemir'in idaresi altındaki kuvvetlerden bir kol Bahçelievler yoluyla Radyoevi istikametinde ilerlerken diğeri Hava Kuvvetleri Komutanlığı üzerinden Genelkurmay Başkanlığı binası önüne gelmişti. Tank Okulundan aldıkları tanklardan üç tanesi Radyoevi'ni zapt etmek üzere Meclis önüne, Kızılay'a ve Sıhhiye'ye gitmiş ve hiç ateş açılmadan Radyoevi zapt edilmişti.⁵⁷ İsyancılar Radyoevi'nde, Silahlı Kuvvetler Devrimi Genel Karargâhından dedikleri bir bildiri okumuşlardır. Aydemir imzalı bildiri, Silahlı Kuvvetlerin yönetimi devralmaya mecbur kaldığını, BMM'nin feshedildiğini ve her türlü siyasi faaliyetin yasaklandığını ilan ediyordu.⁵⁸

Akis 21 Mayıs'ta yaşanan olayları aktardığı nüshasında darbe girişiminin bu şekilde başlamasından hemen sonra durumu Emniyet Kuvvetlerinin Vali Enver Kuray'a haber verdiğini, Kuray'ın da derhal Başbakan İsmet İnönü'nü bilgilendirdiğini aktarır. Olayları öğrenen İsmet İnönü'nün hiddetli bir tavırla "*Maskaralar! Radyoya baskın yaptılar... Küçük bir grup! Gösteririm ben onlara*" dediğini aktaran *Akis*, bundan sonra Başbakan İnönü'nün yanında bulunan Metin Toker'den Genelkurmay Başkanı'nı aramasını istediğini, Genelkurmayın da kendisine derhal gerekli tedbirleri alacağını, Başbakanın şimdilik çıkmamasının daha iyi olacağını, durum hakkında bilgi arz edeceğini ifade ettiğini bildirmektedir.⁵⁹ *Akis* o gece hükümet kesiminde yaşanan olayları aktartırken Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in hadiseleri Çankaya Köşkünden izlediğini, yanında Osman Köksal ile Sadi Koçuş'ın olduğunu bildirerek ve bu iki eski askerinin demokratik rejimin birer imanlı savunucusu olarak ellerinden gelen yardımı yaptıklarını ifade etmiştir. Ayrıca Koçuş'ın harekâtı idare edenlerle irtibat temin ettiğini, bu çerçevede Zeytinoğlu'nun bir kaç defa Başbakan'ın evine gittiğini bildirmiştir.

Akis'in aktardığına göre İnönü, harekâtı evinden takip etmişti. Genelkurmay Başkanlığıyla sık sık görüşen İnönü, "*muharebede komutana karışılmaz*" prensibine riayetle harekâtın idaresi hakkında bir tek şey söylememişti. Her şeyi askerler başarıyla yürütmüşler ve Başbakan'a bilgi arz etmişlerdi. Olay gecesini yaşananları bu şekilde belirten *Akis* ayrıca o gece, hadiselerin en kritik olduğu sırada İnönü'yü arayan ve

⁵⁶*Akşam*, 21 Mayıs 1963, s.1.

⁵⁷*Akis*, Yıl: 10, Cilt: XXVII, Sayı: 465, 25 Mayıs 1963, s.9vd.

⁵⁸*Akşam*, 21 Mayıs 1963, s.1.

⁵⁹*Akis*, Yıl: 10, Cilt: XXVII, Sayı: 465, 25 Mayıs 1963, s.8.

aramayan bakanların olduğunu, Başbakan Yardımcısı Hasan Dinçer, Orhan Öztrak, Bülent Ecevit, Ferit Melen, Fethi Çelikbaş'ın Başbakan'ı arayarak bilgilendirdiklerini, YTP'li bakanlardan ise sesin vaziyet netleştiğinde çıktığını ifade etmiştir.⁶⁰

Olaylardan sonra İnönü, sabah saat dokuz civarında Çankaya Köşküne çıkmış ve Cumhurbaşkanıyla görüşmüştü. Buradan Genelkurmay'a geçen İnönü'nün askeri ciplerle çevrili arabasının kalabalıklaşmaya başlayan sokaklardan halkın coşkun tezahüratı arasında geçtiğini aktaran *Akis*, İnönü'nün Genelkurmay Başkanlığına geldiğinde muharebeden yeni çıkmış subaylar tarafından kendisine olan tezahüratın halkın tezahüratını da geçtiğini ve hepsinin gözlerinde sevgi ve saygı taşıdıklarını bildirmiştir.⁶¹

Başbakan İnönü başarısızlıkla sonuçlanan hükümet darbesi teşebbüsünün ardından 21 Mayıs günü Cumhuriyet Senatosunda yaptığı konuşmasında şu değerlendirmede bulunmuştur: "*Olayların memleket açısından ne derece elem verici olduğunu belirtmeye lüzum yoktur. Vazife şehitleri vermiş olmamız teessürümüzü derinleştirmektedir. Tek tesellimiz, demokratik rejimin ve anayasa hâkimiyetinin bu imtihandan da başarı ile çıkmış olmasıdır. Dün gece de söylediğim gibi, Türkiye'de demokratik rejim ebediyete kadar şerefle yaşayacaktır. Anayasayı ihlâl edenlere karşı 27 Mayıs'ı milletle birlikte başarmış olan Türk Silahlı Kuvvetleri, anayasayı yine milletle birlikte her tecavüze karşı koruyacaklardır*".⁶²

Akis girişimin ardından "*Fırtınadan Sonra*" başlığı ile yazdığı yazısında olayları değerlendirirken Türk milletinin bir fırtınayı daha en ucuz şekilde daha atlattığını, en büyük şansın isyanın başarı kazanmamış olması olduğunu belirterek isyanın başarılı olması durumu belirseydi Türkiye'nin tarifsiz karışıklık, ıstırap, kan içinde kalacağını ifade etmiştir.⁶³

⁶⁰ *Akis*, Yıl: 10, Cilt: XXVII, Sayı: 465, 25 Mayıs 1963, s.19.

⁶¹ *Akis*, Yıl: 10, Cilt: XXVII, Sayı: 465, 25 Mayıs 1963, s.19.

⁶² *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (CSTD)*, XI/1, Ankara, 1963, s.249-250.

⁶³ Aynı yazısının devamında şu değerlendirmelerde bulunduğu görülmüştür: "*Bir Talat Aydemir'in, bir Alpaslan Türkeş'in idaresindeki Türkiye! Bir Dünder Seyhan'ın, bir Muzaffer Özdağ'ın hayatımızı kumanda edeceği Türkiye! Bunun nasıl bir kâbus olduğunu anlamak için şu anda milletin ne kadar rahat ve derin nefes aldığına şöyle bir bakmak yetebilir. Maceranın bittiğinin öğrenildiği andan itibaren memleketin her tarafında bir bayram havası esmiştir. Adı ister Menderes, ister Türkeş, ister Aydemir olsun, ordusu ve gençliği, namuslu bütün aydınları ile bu millet, kendisinde keramet vehmeden hiç kimsenin sultanı altında yaşamamakta azimli, kati kararlıdır. 20-21 Mayıs'ın verdiği ders ve getirdiği ibret budur. 27 Mayıs günü, aynı ocaktan yetişmiş büyüklerinin de, bütün Türk milletinin de sevgiyle kucakladığı Harbiyelilere karşı şu anda o büyüklerinin de, bütün Türk milletinin de duyduğu derin infial çok kimsenin aklını başına getirmelidir. Millet, kaderiyle hiç kimseyi oynamak niyetinde değildir ve Türk Silahlı Kuvvetleri bu çeşit her teşebbüsü bir gecede ezecek kadar birdir, beraberdır, anayasa nizamına ve demokratik rejime bağlıdır, imanlıdır. Bunun bir basit sebebi vardır: Aksinin, Türkiye için felâket olacağı o kadar açıktır ki...*"(*Akis*, Yıl: 10, Cilt: XXVII, Sayı: 465, 25 Mayıs 1963, s.6.)

Yine aynı doğrultuda olarak “*Dramdan Sonra*” başlığı ile yazdığı yazısında başta İsmet Paşa olmak üzere çok kimsenin demokratik rejimi savunmasını ve yaşatmaya çalışmasını bir marazi kaptis neticesi olarak değerlendirenlerin olduğunu, bunların demokratik rejimin İsmet Paşa’yla kaim ve İsmet Paşa memleketin siyaset hayatından çekildiği gün bu komedinin biteceklerini sandıklarını ancak yanıldıklarını, İsmet Paşa’dan sonra da demokrasinin Türkiye’nin siyasi rejimi olarak kalacağını vurgulamıştır. Diğer taraftan Silahlı Kuvvetlerin demokrasinin bekçisi olduğunu iki acı vesileyle gösterdiklerini belirten *Akis*, Türkiye’nin davalarının halli için artık darbenin bir yol olmaktan çıkmış olduğunu açık olarak anlaşıldığını savunmuştur.⁶⁴

⁶⁴Metin Toker, “*Dramdan Sonra*”, *Akis*, Yıl: 10, Cilt: XXVII, Sayı: 465, 25 Mayıs 1963, s.7.

SONUÇ

Basının önemli misyonlarından biri de kitlelerin iknasının sağlanarak siyasal iktidarı kabul ettirme ve iktidarın varlığını sürdürmesini sağlamak olmuştur. 27 Mayıs Darbesi'nden sonra sivilleşen yönetime karşı girişilen 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 Harekâtlarındaki İsmet İnönü'nün tutumunun *Akis* dergisinde ele alınış biçimi değerlendirildiğinde, *Akis*'in böyle bir misyonu üstlendiği saptanmıştır.

Bu çerçevede 22 Şubat 1962 harekâtına götüren siyasal olaylar içinde Başbakan İsmet İnönü'nün tutumunu değerlendirirken *Akis*'in, darbe fikrini benimseyen subayların baskısıyla hükümeti kurma görevinin diğer parti liderlerinin onayı ile İsmet İnönü'ye verilmesini demokrasiyi kurtarması için yine İsmet İnönü'nün eteğine yapıldığı, Türkiye için olmak ya da olmamak meselesinin büyük ölçüde İsmet İnönü'nün göstereceği maharete bağlı olduğu ifadelerine yer verdiği görülmüştür. Yine aynı doğrultuda olarak ordudaki huzursuzluk artmaya başlayınca İnönü'nün girişimlerini değerlendirirken *Akis*'in, Başbakan İnönü'nün İstanbul seyahatini bir zafer olarak nitelendirdiği, memleketin bütün kuvvetlerinin büyülenmiş gibi Başbakan'ın tesiri altına girdiğini, bilhassa Silahlı Kuvvetlerin tam desteklerini İsmet İnönü'nün emrine verdiğini ifade ettiği görülmüştür. *Akis*'in, İsmet İnönü'nün aynı amaçlarla gerçekleştirdiği Harp Okulu ziyareti ile ilgili olarak da Aydemir'in İnönü'yü öğrencilerle temas kurmasına çok olanak bırakmamış olmasına rağmen İsmet Paşa'nın çabuk ve kesin harekât etmekte Albay Aydemir'den baskın olduğunu belli eden bir davranışla öğrencilerle temas kurmayı başarabildiğini, öğrencilerin İsmet Paşa'yı görünce adeta canlandıklarını belirtmiştir. *Akis*, darbe girişimi gecesini Köşk'te yaşanan hadiselerle değinirken bütün ömrü bu neviden bir hadisenin vuku bulmamasına çalışmakla geçmiş olarak nitelendirdiği İnönü'nün, kendi idaresi altında böyle bir durumda kalmış olmasının onu yıktığını ifade etmiştir. Ayrıca İsmet İnönü'nün isyancılar karşısında diğer devlet erkânından daha kararlı bir tutum sergilediğini, adeta yeniden harp meydanlarında bulunduğunu ifade eden *Akis*, İsmet Paşa'nın bu tutumu sayesinde değişen havanın herkese sirayet ettiğini, ortalığın bir anda canlandığını belirttikten sonra Paşa'nın kumandayı tamamen eline aldığını ifade etmiştir. Girişimin kontrol altına alınmasından sonra *Akis*'in, olaylar esnasındaki İsmet İnönü'nün rolünü değerlendirirken "*İsmet Paşa vatani bir defa daha kurtardı*", "*yarım asırdan az bir devre içinde bir ikilinin üçüncü defadır bu milletin makûs talihini yendiği*" ifadelerine yer vermesi özellikle dikkat çekmiştir. Ayrıca yine İsmet İnönü'nün müstesna şahsiyeti ve Türk Silahlı Kuvvetlerine hâkim olan basiret, memleketçi görüş ve demokrasiye inancın Türkiye'yi bu tarifsiz felâketten kurtardığını ifade etmiştir.

Akis'in 22 Şubat'ta olduğu gibi 21 Mayıs Harekâtı'nda İsmet İnönü'nün tutumunu değerlendirirken de ona çok özel bir yer verdiği görülmüştür. *Akis*, 21 Mayıs'a götüren olaylar içinde İsmet İnönü'nün tutumunu değerlendirirken 22 Şubat gecesi İsmet Paşa vaziyet almamış olsaydı bir albaylar cuntasının ordu içinde bağdaş kurup oturacağını ve bir gölge iktidar gibi fetvalar vereceğini ifade etmiştir. Metin Toker ise İsmet İnönü'nün zafer üstüne zafer kazandığını, usta satranç oyuncusu Başbakan İnönü'nün karşısına çıkanları mat ede ede siyasetteki kudretini ve maharetini gösterdiğini ifade etmiştir. Metin Toker yazılarında ayrıca herkesin elinde bir kazma ile İsmet Paşa'yı yıkmak için çalıştığını, ancak şahıs olarak İsmet Paşa'nın yıkılmasına imkân bulunmadığını, tarihin onu sadece yaptıklarıyla değil yapmak istedikleriyle de en büyük bir kaç Türk'ten biri olarak yazacağını ifade etmiştir. Ülkedeki durumun gerginleşip darbe söylentilerinin çıkması üzerine *Akis*, İsmet İnönü'nün bu sorunun üzerine eğildiğini, İnönü'nün hiç kimsenin gözünün yaşına bakılmamasını ve en ufak müsamahanın gösterilmemesini emrettiğini ifade etmiştir. *Akis*, 21 Mayıs'ta yaşanan olayları aktarırken İnönü'nün harekâtı evinden takip ettiğini, Genelkurmay Başkanlığıyla sık sık görüşen İnönü'nün "*muharebede komutana karışılmaz*" prensibiyle hareket ettiğini bildirmiştir. 21 Mayıs Harekâtı'nın kontrol alınmasından sonra ise İsmet Paşa'nın demokratik rejimi savunmasını ve yaşatmaya çalışmasını yanlış değerlendirenlerin olduğunu, İsmet Paşa'dan sonra da demokrasinin Türkiye'nin siyasi rejimi olarak kalacağını vurgulamıştır.

Bütün bu bilgilerden de net bir şekilde anlaşılacağı üzere *Akis*, olayları değerlendirirken 27 Mayıs 1960 sonrasındaki demokratik düzenden yana olan çizgisini korumuş ve olaylar içinde İsmet İnönü'ye çok ayrı bir yer vermiştir. Şüphesiz ki olaylar esnasında İsmet İnönü'nün tutumu harekâtların başarı şansını zayıflatmıştır ancak diğer taraftan aynı çabayı sarf eden Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'a ve Cumhurbaşkanı Gürsel'e yer verilmemiş olması diğer dikkat çeken bir noktadır.

KAYNAKÇA

1-Resmi Yayın ve Tutanaklar

CSTD, XI/1, Ankara, 1963.

TBMMZC, I/1, Ankara, 1961.

2- Gazeteler

Akis

Akşam

Havadis

Milliyet

Ulus

4- Kitaplar

AKŞİN, Sina, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789-1980**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2004.

AYDEMİR, Talat, **Ve Talat Aydemir Konuşuyor**, May Yayınları, İstanbul, 1966.

AYTEKİN, Emin, **İhtilal Çıkmazı**, Dünya Matbaası, İstanbul, 1967.

ERDOĞAN, Mustafa, **Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset**, Liberte Yayınları, Ankara, 2003.

HALE, William, **1789'dan Günümüze Türkiye'de Ordu ve Siyaset**, (Çev: Ahmet Fethi), Hil Yayınları, İstanbul, 1996.

HEPER, Metin, **Türkiye'nin Siyasal Hayatı**, (Çev: Kadriye Göksel), Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, 2011.

ÖRTÜLÜ, Erdoğan, **Üç İhtilalin Hikâyesi**, Milli Ülkü Yayınevi, Konya, 1977.

ÖZCAN, Muhsin, **Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Haftalık Haber Dergiciliğinin Gelişim Evreleri (Akis Dergisi Örneği)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisan Tezi, İstanbul, 1996.

SEYHAN, Dündar, **Gölgedeki Adam**, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul, 1966.

TOKER, Metin, **İsmet Paşa ile On Yıl (1954-1964)**, IV, Akis Yayınları, İstanbul, 1967.

TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi**, 5. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002.

ZÜRCHER, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

5- Makaleler

AKGÜN, Seçil Karal, “*Ellinci Yılına Yaklaşırken 27 Mayıs ve Getirdiği Anayasaya Kısa Bir Bakış*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.43, (2009), s.407-457.

ERYAMAN, Ayşe, “*27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi’nden Sonra Sivilleşen Yönetime Darbe Girişimleri: 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 Harekâtları*”, **19. Yüzyıldan Günümüze Türkiye’de İktidara Müdahaleler ve Darbeler Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 21-23 Mart 2018/Yozgat, C.2, (Yay. Haz: Selcan Koçaslan), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2019, s.733-773.

GÜNGÖRMEZ, Bengül, “*Kitle İletişim Araçları, Siyaset ve Propaganda*”, **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.5, (2002), s.1-12.

ÖZDEMİR, Hikmet, “*Siyasi Tarih (1960-1980)*”, **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980**, 10. Basım, (Yay. Yönetmeni: Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul, 2008, s.227-292.

ŞAHİN, Meltem, “*27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’nin Meşrulaştırılma Çabası: “Akis Dergisi Örneği*”, **Turkish Studies**, V. 13/10, (Spring-2018), s.637-656.

TOKER, Metin, “*Bir Adam ve Ötekiler*”, **Akis**, Yıl: 9, Cilt: XXVII, Sayı: 448, 26 Ocak 1963.

-----, “*Dramdan Sonra*”, **Akis**, Yıl: 10, Cilt: XXVII, Sayı: 465, 25 Mayıs 1963.

-----, “*Galibi Olmayan Maç*”, **Akis**, Yıl: 8, Cilt: XXIV, Sayı: 408, 23 Nisan 1962.

-----, “*Hatalı Teşhisten Sakınmalı*” **Akis**, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 406, 9 Nisan 1962.

-----, “*Ne Olur?*”, **Akis**, Yıl: 9, Cilt: XXVI, Sayı: 439, 24 Kasım 1962.